

There are no translations available.

Udo Josia

Koolinoorte vastupanu 1945-1954

Poliitilistest kohtuprotsessidest nõukogudevastaste noorteorganisatsioonide ja –gruppide üle ENSV-s aastail 1945-1954

1945-1949

1944.aastal rullus sõda jälle üle Eestimaa. Kellele Teine maailmasõda, kellele Suur Isamaasõda. Nõukogude võim oli jõudnud tagasi. Sõjas (muidugi fašistide poolt) purustatud linnade taastamiseks ja majanduse ülesehitamiseks olid plaanid ja entusiasm olemas. Samuti plaanid, direktiivid, seadused-seadlused ja paragrahvid salajaste ja eriti salajaste probleemide lahendamiseks. Suuremateks vaenlasteks kuulutati esialgu bandiidid (nii metsavennad kui sõjaväelased-marodöörid) ning desertöörid. Seevastu isamaareeturite (Omakaitse, Saksa sõjavägi jms) plaanipärane arreteerimine kulges nähtavate tõrgeteta. (1944.a. - 4419 ja 1945.a. -9278 arreteeritut /PAE 2., Tallinn 1998/ esialgsete andmete põhjal). Kas oli suure osa eesti noorte vastasseis töölis-talupoegade võimule "Liidu tagalast" tulnutele ootamatu?

1945. aastal seisid sõjatribunali ees kuuel korral noortegrupid-organisatsioonid Tallinnast, kokku 57 kohtualust.

1) 19.07.45 - 2 noorukit (sünd. 1927) 10.Keskkoolest - Omakaitse, relvad - mõlemale 10 aastat (ERAF SM f.130, s.11540). V. Tartland, D. Andresen).

2) 27.07.45 - 2 töölisnoort (sünd.1928), (kolmas - tehnikumi õpilane U. Kreek suri 10.05.45 Patarei haiglas) - Omakaitse, relvad, kahtlustati nende seotust Järvel 28.10.44 toimunud laskemoonarongi plahvatusega. 2 x 10 aastat (f.130, s.13673, M. Hiis, G. Tetsmann).

3) 27.08.45 - 5 noort (neist kolm olnud Saksa sõjaväes) valmistusid Pärnumaale metsa minema, varustuseks miinipilduja ja granaadid (f.129, s.8874, A. Jaska, P. Malve jt).

4) 13.11.45 - neli endist soomepoissi Reaalkoolist (sünd. 1925), kohtuotsuses JR-200, oletatud organisatsioonist "Vana Kamtsatka" enam juttu pole. Aga 1 x 17 ja 3 x 15 aastat annab küll. (f.129, s.9018, R. Vatsel, V. Tattar jt).

5) 19.-23.11.45 - 29-st põhiliselt Merekooli õpilasest ja tehase "Punane RET" töolisest koosnev organisatsioon "Vaba Eesti Võitlusrinne" (VEV). (Kohtusse ei jõudnud 01.10.45 eeluurimisel surnud R. Kippe). Neist 30-st oli 12 varem olnud Saksa sõjaväes, 2 - Omakaitstes (sünniaastad enamusel 1923-26). VEV eksisteerimine algas arvatavasti juba 1942. Veebruaris 1944 ilmus lendlehena organisatsiooni häälekandja "Vaba Eesti" (mobilisatsiooni poolt, peninukkide vastu). 1945. a. juhtisid organisatsiooni G. Kutser, I. Päärson (põgenes, arreteeriti hiljem), A.Tosvel. Organisatsioonil oli põhikiri, programm, ankeedid, vanne, liikmepiletid, pitsat, lipp, relvad. Julgeolekuorganite kõrgendatud huvi näitab üksikasjaline agentuur-juurdlustoimingute plaan, jälgimise, agentide, operatiivgrupi tegutsemise, kambriagentide kasutamisega. Ja Moskvast tuli korraldus: "VEV kriminaalasi läbi viia kõrgel tasemel ..." (!?), "... Rahvakomissar käskis Teie materjalidest koostada informatsioon seltsimeestele STALINILE, MOLOTOVILE ja BERIALE." Selles kriminaalasjas tegi sõjatribunal §58-2 alusel ka kaks surmaotsust organisatsiooni juhtidele, mis küll hiljem ära muudeti. (f.129,s.22661, U.Kaunis; f.129, s.1452, R.Anton; f.130, s.13886, G.Kutser, A.Tosvel jt)

6) 22.12.45 – 14 kohtualust (sh 3 naist) endisest Westholmi ja teistest koolidest ning mujalt. Süüdistuste järgi esines "terroristlik-natsionalistliku noorteorganisatsiooni" tegevus illegaalsete relvastatud koolinoorte gruppide moodustamises. Oli olemas šifr, "punaste" nimekirjad, plaanitseti lendlehte 24. veebruariks, relvaladude röövimist. Toidulao röövimine koos valvesõduri tapmisega tõi kaasa surmaotsuse (§ 58-8) organisatsiooni juhtinud saksa sõjaväe kogemustega E. Sardile (surn. 07.03.46), V. Allase surmaotsus asendati 20 aasta sunnitööga. (f. 129, s.42, E. Sard, V. Allas jt).

1946. aastal laienes kohtute tööpõld. Üle vabastatud ENSV läheb tribunali alla 9 gruppi. Ühel juhul usaldatakse ENSV Ülemkohtule valimisplakatite mahakiskumise asi Valgas. 88 kohtualusest on 27 neidu ja naist, rohkem kui 1/3 alaealisi.

7) 28.01.46 – "Võsu Konspiratiivstaap" (1941. a. esmakordselt eksisteerinud grupp) on 1944. a. asutatud uuesti võtmaks põhikirja kohaselt "Relvastatud Kaitsealgana" (KS) enda peale kodukoha kaitsmise olukorras "kui nõukogude väed on sunnitud (USA ja Inglismaa survel) Eestist lahkuma". Grupis on kümnekond poissi, juhiks endine soomepoiss, kes koos kahe

tööstuskooli õpilasega ka arreteeritakse. Kõik kolm saavad kätte oma kümme aastat. (f. 129, s. 9354, V. Vaagert, E. Muik, K. Isop)

8) 05.03.46 – Rakvere Õpilasorganisatsiooni “Raudne käsi” kaheksa liiget, kes 16.11.45 õhkisid kohaliku punasamba – näitamaks, “et nõukogude Eestis on nõukogude korra vastaseid, et on organiseeritud vastupanu”. §58-9, 58-2, 1 x 15, 5 x 10, 2 x 7 aastat. (f. 129, s. 11152, H. Redlich, H. Kaldma jt).

9) 24.05.46 – neli Tallinna Merekooli poissi, kellel side metsavendadega, kutsuvad kursante Virumaale metsa. 2 x 10 ja 2 x 5 aastat. (f. 129, s. 92, E.-J. Allikas, A. Raudkivi jt)

10) 17.06.46 – neli noorukit (RJK eriteatise järgi “relvastatud alaealised Tallinnas”) valmistusid Viljandimaale metsavennaks minema. (Üks jõudnud olla Pitka-pataljonis, üks lennuväe abiteenistuses). Viies saadakse kätte alles kaks aastat hiljem. (f. 130, s 11723, A. Talmar, K. Prints jt.; s. 11778, H. Talmar).

11) 10.07.46 – viie Tartu üliõpiase moodustatud grupp, levitas kaks korda lendlehti (allkirjaga “Eesti Rahvuslik Iseseisvus Liit”). Kohtu all 14 süüdistatavat (neist 10 naist). Kolm mõistetakse õigeks, ülejäänud saavad karistuse 3-st kuni 8 aastani. (f. 129, s 13184, E. Vilper, V. Jaaksoo jt).

12) 27.07.46 – “Veebruaris-märtsis 1946. a. avastati ja võeti ära Võrus ja Võrumaal tähelepanuväärsel hulgal nõukogudevastaseid lendlehti. ... otsimiseks saadeti abiks ENSV RJM operatiivgrupp ... noorteorganisatsioon “Sini-must-valge” 1942. a. Võru Keskkoolis ... Pärast Eesti territooriumi vabastamist sakslastest ... juhiks oli Elmut Laane ... Täites Laane ülesannet koostas Lembit Muuga ... grupi, kes ... sooritas neli relvastatud rünnakut nõukogude asutuste ja kooperatiivide ladudele. ... NSVL Ülemnõukogu valimiste eelsel perioodil valmistas Laane üle 250 nõukogudevastase lendlehe ... “ (f. R-1, n. 5, s. 154, lk 169-172).

EESTLANE HÄÄLETAB AINULT SINI-MUST-VALGE LIPU ALL:

HÄÄL KOMMUNISTIDE POOLT ON KURITEGU EESTI RAHVA VASTU:

Kuus organisatsiooni liiget saavad oma 10 aastat , lendlehtede levitajad /"Ugandi" grupp/ - á 6 aastakest. (f. 129, s. 13787, E. Laane, L. Muuga jt).

13) 22-31.08.46. ja 12.02.47. töötas sõjatribunal palehigis jällegi võrulaste ja Võru laste vastalise meele ja tegemiste kallal. Peale 10. Rohelise Partisanide Pataljoni Nursi punkri hävitamist 28.12.45. arreteeriti hulgaliselt metsavendade abistajaid ja koolinoorte organisatsioonide liikmeid.

KGB ettekandest EK(b)P Keskkomiteele: " ... 1945. aasta juunis löi see bandiitlik luuregrupp sidemeid nõukogudevastaste noortegruppidega "Skautlus", "Põhjala Noored", "Noored Partisanid" ja "Sini-must-valge" ... noortegruppide liikmed said ... ülesande koguda andmeid sõjaväeosade, nende asukoha ja sõjatehnika kohta ... , koostada nimekirjad Võrumaa valdade partei- ja nõukogude aktiivi kohta ning teha kindlaks partei- ja nõukogude asutuste asukohad valdades. ... levitati lendlehti ... Muretseti metsavendadele kirjutusmasinaid, suuski, patareisid, paberit, sidumismaterjali jm. ... (f. 1, n. 47, s. 38 lk 153).

"Skautluse" enda põhjendus on lihtne: "... Ükski rahvas ja riik pole eales saanud vabaks, kui ta seda ise ülimal määral pole tahtnud olla ... " Organisatsioonil oli oma peastaap, põhiseadus, käskkirjad-määrused, varjunimed, sõjaline väljaõpe. Suvel 1945 konspiratsiooni huvides "Skautlus" likvideeriti ja moodustati kaks paralleelset gruppi – "Põhjala Noored" ja "Noored Partisanid".

Kohtu alla läks 39 – neist 23 õpilast ja 2 õpetajat, teised seotud metsavendlusega või ainult kaasteadjad. Nii mõnelgi õnnestus varjuda. (Legendaarse metsavennana langes 06.06.52 Jaan Roots). Tribunali käest saab metsavend F. Lukk 15 aastat, 13 kohtualust – á 10, 21 – alla selle, 4 – mõistetakse õigeks. (f. 129, 2. 32, O. Pehka, E. Oimet jt).

14) 15.10.46 – Tartu tööstuskooli poisid püüavad asutada organisatsiooni noorkotkaste põhimõtete järgi (normid, katsed jne). On vandetootus, liikmeraamatud, käskkirjad, templid. Muidugi relvad. Kõik grupi "Boy's" kolm arreteeritud liiget saavad 10 aastat. (f. 129, s. 187, H. Hõimre, A. Kirp, I. Abel).

15) 21.-24.10.46. – neli päeva tegutseb “õigusemõistmise” alal sõjatribunal Tallinnas. Kohtu all kuus 5. Keskkooli tüdrukut (kaks nooremat – 15-aastased), neli koolipoissi (noorim 14 aastat vana), kolm kaasteadjat.

Aprillis-mais levitati Tallinnas lendlehti “Eestlane, ära hääleta kommunistide poolt...” (allkirjaks “Eesti Iseseisvuse Võitlusliit”). Lõhuti komsomolikomitee ja Idel Jakobsoni aknaklaase ning kõige tagatipuks just enne Suure Võidu Aastapäeva saadeti 08.05.46. taeva alla lendu “Tõnismäe puupostament”. Väga alaealised tüdrukud rikkusid pealegi veel režiimi nii Pagaris kui Patareis.

Tallinna 21. kooli V klassi õpilane Juhan Kuusk (sünd. 25.04.32) – relvalao omanik, kelle tagavaradest leiti kolm püssi, 17 granaati, 26 signaalpadrunit, 25 mürsku, 1 kg lõhkeainet, 625 vintpüssipadrunit, 8 meetrit süütenööri, 8 detonaatorit – põgenes 10.08.48 Arhangelski lastekolooniast. (Julgeoleku andmetel jäi teadmata kadunuks. Igatahes 1973. aastal lõpetati üleliiduline tagaotsimine). (f. 129, s. 30, A. A. Paavel, A. Jürgenson jt).

16) 23.11.46 – 18-aastane Valga nooruk saab ENSV Ülemkohtult kolm aastat valimisplakatite maharebimise eest. Ülejäänud kolme arreteeritu süüasi lõpetatakse enne kohtusse viimist. Katkestatakse menetlus veel kümnekonna kahlusaluse suhtes. Kuigi spetsiaalselt “... maakonna NKGB osakonna ülesandel panime me välja salajased postid, et avastada ja pidada kinni Valga linna tänavatel NSVL Ülemnõukogu valimiste plakatite maakiskujaid ja hävitajaid.” (f. 130, s. 3019, J. Vaine).

1947. aastal otsustavad tribunal (5x) ja Ülemkohus (3x) kokku 66 inimsaatust. 16 tüdrukut ja naist. 22 (st 1/3) alaealised. Muuseas kaob alates 26.04.47. mõneks ajaks surmanuhtlus. Selle asemele ilmuvad esimesed 25-aastased kingitused.

17) 27.03.47. on ENSV Ülemkohtu ees Nõmme “Tammelehtedeks” nimetatud grupp, kelle väga alaealised tüdrukud tabati lendlehtede levitamiselt 10.12.46. Olid kokkutulekud-koosviibimised, vastalised ütlemlised ja kirjandus. Aga nõukogudevastane organisatsioon kadus juurdlusel kuhugi aegade hämarusse või Saksa aega ära. Seitsmeteistkümnest kahtlusalusest läks lõpuks kohtusse kaks. (f. 129, s. 14507, A. Niiler, E. Niiler).

18) 24.04.47. jõuab Tartus uuesti tribunali ette töölisnoorte grupp, kes tegeles relvade ja laskeharjutustega. Esimene tribunali istung 26.12.46. jäi lõpetamata kaebaluse avalduse pärast vägivald kasutamise ülekuulamistel. Kuus noort (vanuses 17-20) teenivad 7-st kuni 10 aastani inimese peale. (f. 130, s. 13569, H. Merikan, E. Kohler jt).

19) 10.05.47. Ülemkohtus Koidula Ilvär (1926). Koos tädi Armula Ilväri (1908) – ÜK 08.09.50, ja Eldur Parderiga (1928) – ÜK 19.12.47 oli tegemist sugulastegrupiga, kes aitas põgenenud sakslasi-sõjavange, kevadel 1946 levitas Tartus lendlehte “Maha kommunism! Elagu vaba sõltumatu Eesti...”. Uurimise käigus otsitakse organisatsiooni “Taara pojad” (“Taarapojad”), milline eksisteerinud juba 1941. aastast Valter Suure juhtimisel. Ülejäänud organisatsiooni liikmete kohta toimikus andmeid ei leidu. (f. 130, s. 8554, K. Ilvär; f. 129, s. 3838, A. Ilvär; f. 130, s. 14534, E. Parder).

20) 01.-05.07.47. on teist korda tribunalis (esimene kord 25.-28.03.) 14 pärnakat, neist kolm tabatud 15.09.46. paadipõgenemisel Rootsi (koos süüdistusega auto ja paadi röövimises ja autojuhi õnnetus tapmises kloroformi üleannusega), kuus poissi koolinoorte organisatsiooni süüdistusega, ja veel viis süüalust, kes tahtnud ka Rootsi või teadnud nõukogudevastase organisatsiooni olemasolust.

Et kõike seda korralikult kokku traageldada, selleks tuli nii Pärnus kui Tallinnas tublisti vaeva näha. Ehk tunnistusi valuvõtetega välja pigistada – nagu kinnitavad kaebalused. Kriminaalasja vormistajad seevastu väidavad, “et peksmist polnud ... ülekuulamised toimusid päevasel ajal, ... prokurööri järelevalve oli.” Ühe sõnaga – alatu laim ja väljamõeldis. Igatahes 1988. aastal oma kaebuses prokuratuurile kinnitab üks tolleaegsetest süüalustest, et “kui asi kohtust tagasi tuli, siis peksti veel hullemini”. Viis kaebalust mõistetakse õigeks, 3 x 5, 4 x 10, üks saab 15, üks – 25 aastat. Selleks kõigeks tuli koostada kaheksa mahukat köidet. (f. 129, s. 15493, H. Teearu, L. Sandre jt).

21) 26.-31.08.47. tribunalis Tartu koolinoorte organisatsioon “Vaba Eesti”. Kohtusse anti 15 inimest (neist 6 arreteeriti juba kõrgkoolist).

Julgeoleku aruande järgi olnud organisatsioonil üle 60 (!?) liikme: Arve-plaanitehnikumis – kuni 10, 2. Keskkoolis – üle 10, tööstustehnikumis – 10, Õhtukoolis – 5, medkoolis – 6, 1. Keskkoolis – 10. Organisatsiooni juhtis soomepoiss Raimund Prost (1924), koos temaga oli

Saksa või Soome sõjaväe kogemus neljal organisatsiooni liikmel. Sidemed viisid ka metsavendadeni ("Kalju Kiro tar lõi 1946. a. mais sidemed Võrumaal tegutseva terroristide grupi pealiku Sulev Nagelmanniga ..."). Kaks juhti said 25, teised – vähem, üks – õigeks. (f. 1, n. 47, s. 38 lk 154; SM f. 130, s. 13170, R. Prost, H. Päll jt).

23) 23.09.47. tribunal, kus Nuia 29.05.47. lendlehtede pärast kohtu all Karksi kooli VII klassi õpilane Ants Saul (1931). Algelised lendlehed ("Surm Stalinile...") venitasid välja küll paragrahvi 17-58-8, kuid tosinast teadjast-aitajast organisatsiooni "Saladuslik Käsi" ei õnnestunud teha. Ainus kohtualune saab 6 aastat, teised – eriarvele: (f. 130, s. 14182, A. Saul).

22) 16.-20.09.47. Tallinnas tribunalis "Eesti Noorte Vabadusrinne" ("Eesti Noorte Vaba Rinne") Tartu linna ja Mäksa valla noortest. (Esimene tribunal samas asjas oli 08.09.47). Kohtu alla läheb 13 poissi. Olid staap, vanne, varjunimed, relvad, "must nimekiri" kommunistidest. Juht Aksel Pöder (1929) saab 25 aastat, teised vähem. (f. 129, s. 2100, A. Pöder, H. Kass jt).

24) 27.09.47. Kuressaare 1946. a. oktoobrikuu lendlehtede pärast Ülemkohtus X klassi õpilane Vello Seppel (1930), § 58-10 – 10 aastat. Kuus kaasteadjat ja muud kahtlusalust (sh ka üks õpetaja) – ei arreteerita. (f. 130, s. 13862, V. Seppel).

1948. aasta – 9 protsessi: 3 tribunali, 3 x Ülemkohus, 1 x "raudtee liinikohus", kahel korral nn "erinõupidamine" ("troika" või ka "koridorikohus"). Kokku 53 kohtualust.

25) 06.03.48. ENSV Ülemkohus. Kolm Tallinna 3. Keskkooli tüdrukut levitasid eelmisel aastal lendlehti ("...Meil pole praegu võimalust haarata relvi, kuid küllap ükskord algab aega! ... oleme sunnitud astuma valimiskastide juurde ... kriipsutage maha valimisedelil reeturite nimed ..."). Arreteerimise ajaks olid kõik jõudnud juba TPI-sse. Said (esialgu) 7, 5 ja 4 aastat (1951-52 pandi kõigile 10 täis). (f. 130, s. 13164, L. Saving, L. Balgalv, E-U. Ratasepp).

26) 10.06.48 tribunalis Valgamaa noortegrupp "Põhja Kotkad" / "Noored Kotkad" (aastast 1946?). Leiti šifr, varjunimed, kahtlustati sidemeid metsavendadega. Kolm arreteeritud poissi said kõik 25 aastat kätte. (f. 130, s. 11646, S. Unt, U. Värk, O. Loog).

27) 19.06.48 väänab tribunal kümnele Viljandi poisile (põhiliselt 2. Keskkooli VIII klassist) ja ühe poisi isale kaasteadmise eest – igaühele 25 täisväärtuslikku aastat. Organisatsioonil "Tasuja" leiti relvad, põhikiri, embleem, kassa. Poistel olid oma varjunimed, õpiti morset, kasutati salakirja. Kavatseti alustada aktiivset tegevust, hankida veel relvi sõjaväelastelt, saada auto, minna metsa. (f. 130, s. 10988, U. Kutsar, A. Jürgen jt).

28) 29.07.48 Ülemkohtus Tartu "Julius Kuperjanovi Pojad", lendlehtede (oktoober 1947) ja nõukogudevastase kirjanduse pärast. Kaks noort ja üks vanem kaasteadja saavad 10 aastat, kolme ülejäänud kohta oli "materjali vähe" – jäid arreteerimata. (f. 129, s. 1557, H. Kaarna, I. Konts, V. Eschholz).

29) 14.09.48 Raudtee liinikohtus Valga raudteekooli endised õpilased organisatsioonist "Must Kolmnurk". Šifr, parool, hüüdnimed, numbrid, relvad. Seitsmele organisatsiooni liikmele – 10 aastat, kahele kaasteadjale – vähem. (f. 130, s. 6437, Ü. Poola, K. Reiljan jt).

30) 04.11.48 annab tribunal 25 aastat noortenelikule paadipõgenemiskatse eest, mis lõppes (01.09.48) tulevahetusega merel Aegna lähistel. (f. 129, s. 2857, U. Heinoja, A. Heinoja jt).

31) 01.12.48. erinõupidamise otsus Jõgeva Keskkooli organisatsiooni kohta: juhtidele – õpetaja Valve Pille Saar, illegaal L. Vaasna – 25 aastat, neljale X-XI klassi õpilasele – á 10 aastat. (f. 129, s. 17904, V. Pille Saar, L. Vaasna jt).

32) 01.12.48 erinõupidamise otsus Saksamaalt ja Taanist DP-laagritest reparteeritute grupile Läände tagasi püüdlamise eest: oletatav organisatsioon "Kloostri Kalev" eksisteeris Stensbergis (Taani) põgenikelaagris 1946. a. Grupi juhiks seatud R. Kokla saab 25, kuus ülejäänud – vähem. (f. 129, s. 25965, R. Kokla, V. Brock jt.; f. 129, s.23099, H. Loos).

33) 31.07.48. ja 20.12.48. karistas Ülemkohus 2+3 viljandlast lendlehtede (17.04.48) pärast 6 – 3 x 8 – 10 aastaga. Lendleht küsis: "... kummale me nõuame rängemat karistust, kas sõjaroimareile, kes sõjaaeg hävitasid kommuniste, või röövmõrtsukaile, kes rahuaeg röövivad inimestelt varanduse ja viib siis kaugele külmale maale..." ning kaebas: "...Need igavesed metslased on hakanud jälle meie rahvast küüditama, see on küll väga salajane ja algul

tagasihoidlik, kuid üle kogu Eesti ..." ja lootis: "Valge laev on saabumas ...". Allkiri "Roheline Rist" . (f. 130, s. 10822, E. Orav, V. Pahkma; f. 130, s. 12140, H. Eensalu, R. Miitjan, A. Laugma).

1949 aasta andis 10 protsessi (tribunal – 5, erinõupidamine – 2, ÜK – 3) kokku 58 kohtualusega.

34) 19.02.49 mõõtis erinõupidamine 1 x 25 ja 8 x 10 aastat Ahtme tööstuskooli "desertööridele", kes püüdsid kahe grupina Soome jõuda. Organisatsioonil "Rongapojad" oli oma vandetootus, avaldused, nimekiri. (f. 130, s. 13891, G-L. Trell, N. Virro jt).

35) 25.03.49 (täpselt küüditamise päeval) räsib tribunal neljalist Viljandi medkooli tüdrukute gruppi: kolmele täis mäng – 25 aastat paragrahv 17-58-8 järgi, neljas – kaasteadja – pääseb 8 aastaga. Valimistele "pühendatud" lendleht (10.01.49) nimelt algas hüüdlausega "Surm Stalinile", st "väljendati terroristlikke kavatsusi ühe Nõukogude Liidu Valitsuse- ja parteijuhi vastu". . (f. 130, s. 9681, E. Pukk, S. Pekk jt).

36) 28.03.49 Ülemkohtus Tartumaa Veski valla mittetäieliku kooli VI klassi õpilane Viktor Mustonen (1931), ingeri soomlane. Katse V-VII klassi õpilastest moodustada gruppi või organisatsiooni "Viking" ("Sõpruse Liit") andis 8 aastat järelemõtlemisaega. Ülejäänud kuus (või üheksa) 12-14-16-aastast noort jäid "operatiivkasutuseks" seletusega "alaealised, arreteerida pole otstarbekas, materjali vähe." . (f. 129, s. 4346, V. Mustonen).

37) 19.05.49. tribunali ees kuus Tartu noort, kellest püütakse moodustada organisatsiooni "Viis Venda". Tegemist on endiste Võru poistega, kellest paar olid omal ajal seotud "Skautlusega" ja tol korral pääsesid. Nüüd soojendati asi üles seoses seltsimees Ždanovi portree rikkumisega. (f. 129, s. 2866, V. Peedusk, K. Pilv jt).

38) 28.05.49. hindas tribunal viie Tallinna Arhitektuuri-Ehitustehnikumi õpilase tegevust 1946-47 aastal (22.04.47. "Tasuja" lendlehest: "Saabub taas Jüriöö. ... Hävitage kommuniste ja eesti rahva reetureid ..."). Organisatsioon sattus võimude kätte "tänu" hiljuti komsorgi taskusse sokutatud ähvarduskirjale. § 19-58-8 – 25. Kaks "Tasuja" liiget tabatakse alles metsavendadena (1950 ja 1951). (f. 130, s. 13132 , B. Jaanus, O. Rääk jt; f. 129, s. 2767, E. Krutop; f. 130, s. 14225, E. Traks).

39) 21.-24.06.49 leiab tribunal standardselt, et Viljandi 2. Keskkoolis eksisteerinud "nõukogudevastaselt meeletatud õpilaste nõukogudevastane-natsionalistlik organisatsioon, mille ülesandeks oli kõigi nõukogudevastaselt meeletatud õpilaste ühendamine, õõnestustegevus Nõukogude Liidu vastu, aga Ameerika ja Inglismaa võimaliku sõja korral Nõukogude Liiduga astuda relvaga käes Nõukogude riigi vastu, kodanliku korra taastamiseks Eesti NSV territooriumil."

Kehtiva riigikorra päästmine organite poolt algas pärast keskkoolide lõpumärkide ja nende nn pühitsemise (30.11.48.) nõukogudevastasuse avalikuks tulekut. Arreteeritakse neli poissi 2. Keskkoolist, üks tüdruk ja õpetaja 1. Keskkoolist. Lõpuks jõutakse ka organisatsioonini "Triumviraat". Oli nimekiri, isiklikud numbrid, leiti šifriramat, paroolina kasutatav mängukaart. Kümme poissi saavad á 25 aastat paranduslike tööde laagris (f. 130, s. 15190, U. Josia, E. Kala jt). Prokuröri korduva protesti peale lisab erinõupidamine 27.01.51. laagrikontingendile sama organisatsiooni eest veel kaks tüdrukut ja kolm poissi (f. 129, s. 23399, L. Palo, A. Peet jt).

40) 09.08.49. on Ülemkohtus (1948. a. maikuu lendlehtede pärast Viljandis) kaks koolitüdrukut ja kaks abistajat, tollase määratluse järgi "nõukogudevastane noortegrupp". Kõigile 10 aastat (f. 130, s. 11507, E. Toss, S. Sild jt).

41) 11.08.49. tribunalis põhiliselt tehnikumide õpilastest koosnev 6-liikmeline Tartu "Liit". Tegelenud relvaõppuste ja sõjamängudega, oli liikmemaks, varjunimed. Olnud kavatsus raudteed õhkida!? Kolm saavad 25, kaks – 10, üks vabaks. (f. 129, 2. 1902, A. Leet, V. Leet jt).

42) 24.09.49. erinõupidamine – kolm Tallinna üliõpilast levitanud lendlehti TPI-s (04.12.48.). 2 x 8 ja 1 x 10 aastat. (f. 129, s. 26156, H. Arrak, Ü. Rooma, S-E. Neemlaid).

43) 19.11.49. teeb erinõupidamine otsuse "Tartu Noorte Sinise Leegioni" asjas. Sündmused hakkasid hoogsamalt arenema mais 1949, kui küüditusrongist põgenenud Ivo-Heiki Manke ja Samuel Sooväli liituvad organisatsiooniga. Kättemaksuks ette võetud kallaletung lõpeb küüditaja haavatasamisega. Organisatsiooni seni juhtinud Eero Lind annab juhtimise üle sõjaväeteadmistega N. Sõõrule. Otsustatakse üle minna aktiivsele tegutsemisele. Kallaletung kassiirile ebaõnnestub. Kahtlustades äratundmist ja jälgimist tapab 17-aastane illegaal

revolvriilasuga 17-aastase militsionääri. Arusaadav, et sellises situatsioonis paneb julgeolek välja kõik: koostatakse üksikasjalik operatiiv-agentuurplaan, seatakse paigale vastutavad ametimehed ja võetakse kokku seni teadaolev. Tänu agentidele on teada organisatsiooni nimi, teiselt poolt oletatav suurus ja ühe illegaalist liikme nimi. Peale tavaliste informatorite pannakse tööle "kvalifitseeritud agendid õppiva noorsoo hulgas".

Kui uskuda toimikut, siis tuleb organitele appi juhul – ühes Tartu baaris võtab miilits kinni purjus N. Sõõru, leiab selle taskust paar kahtlast paberit ja annab asja julgeolekule üle. Kodusel läbiotsimisel leitakse organisatsiooni nimekiri. Igatahes jõuab N. Sõõru välja saata häiresignaali, mille järele mitu poissi varjuvad. Üks neist jõuab Tallinna, parteilasena "Liidu tagalast" tulnud sugulase juurde. Noor poiss värvatakse Tartu julgeolekus agendiks. Kahjuks toob agent "Ants" ülesannet täites organite haardesse nii varjunud E. Linnu kui ka I-H. Mahnke (ja osutab edaspidigi väiksemaid teeneid) – mõlemad teenivad ära § 58-8 ja saavad maksimaalse tol ajal – 25 aastat. (Igatahes neil veab, sest kolm kuud hiljem taastatakse surmanuhtlus). 25 aastat saavad veel S. Sooväli ja N. Sõõru. Kolmele 10 aastat. (f. 129, s. 23300, E. Lind, I-H. Mahnke jt).

1932. aastal sündinud U. Sulg, A. Lill ja L. Buhvestov saavad erinõupidamiselt oma 10 aastat 14.06.50. (f. 130, s. 14940); E. Muuga – 24.06.50. (f. 130, s. 12370); V. Ranniku (1934) saab tribunaalilt juba 25 aastat 20.06.50. (f. 130, s. 4872).

Sellega on lõpetatud keeruline lugu seoses Tartu 6. Keskkooli, 1. Keskkooli ning õhtukooli õpilaste ja illegaalide organisatsioonidega "Relvastatud Salaliit", "Tasuja", "Eesti Noorte Sinine Leegion" (ehk "Tartu Noorte Sinine Leegion").

Pärastsõjaaegne võitlus Eesti eest oli kestnud juba ja alles viis aastat. Järgmisel 1950-ndal aastal EK(b)P kurikuulsal märtsipleenumil pidi sm Karotamm tunnistama: "Vabariigi koolides, eriti Võrus, Tallinnas ja Tartus on korduvalt avastatud pörandaaluseid nõukogusevastaseid noorsoo-organisatsioone ja -grupe. Ma ei oska praegu öelda, ma ei tea kui palju on just arreteeritud, kuid pean ütleva, et suur osa õpilasi on arreteeritud nii keskkoolidest kui ka mittetäielikest keskkoolidest ja väga tihti on seisnud nende pörandaaluste noorsoogruppide taga mõni õpetaja – kodanlik natsionalist ja vaenlane." (Akadeemia, 12/98, lk 2671).

Informatsioonipuuduse üle ei tohtinuks Keskkomitee tasemel küll kaevata, läks ju Moskvasse 28.12.1949 Boris Kummi 53-leheküljeline ettekanne 1948-49 aastate kohta "ENSV koolide ja

kesk-eriõppeasutuste risustatusest nõukogudevastase elemendiga ja avastatud nõukogudevastastest ilmingutest õpetajate ja õpilaste hulgas.” Üksikasjalikult on juttu 16-st noorteorganisatsioonist või –grupist, õpetajate ebanõukogulikust minevikust (Kaitseliit, Naiskodukaitse, Omakaitse, äi kulak või endine mees Rootsis). Rohke ja mitmesuguse nõukogudevastatuse põhjused olid tollase ENSV julgeoleku ministri arvates: ”õpetajate kaadri risustatus kodanlik-natsionalistliku, sotsiaalselt võõra ja poliitiliselt ebakindla elemendiga” ja “noorte nõrk kasvatustöö komsomoliorganisatsiooni poolt” (ERAF SM f. 131, n. 1, s. 118 lk 200-252).

Viie aasta jooksul oli nõukogude korra viljastavates tingimustes kohtusse jõudnud 43 noortegruppi ja –organisatsiooni. Kohtualuste koguarvust – 322 – oli 76 (23%) vanuses kuni 17 aastat, iga viies naissoost. Koolide geograafia haaras 15 linna ja asula 55 (!) kooli. Kui absoluutarvudes olid kohtualused enamasti keskkoolinoored, siis protsentuaalselt kõige vastalisemaks osutusid tööstuskoolid (!), järgnesid tehnikumid-eriõppeasutused. Õpetajaid sattus kohtulaua ette 5 (organisatsioonide juhtimises osales 3).

322-st kohtualusest mõisteti surma 4 (maha lasti küll vaid üks), 25 aastat said 54, 15-20 aastat – 10, 10 aastat – 137, alla 10 aasta – 101, õigeks mõisteti 15.

1950-1954

1950. aastal tulid Karotamme ning Kummi asemele uued peremehed – Käbin ja Moskalenko. Senistele isamaareeturitele lisati veel ka kodanlikud natsionalistid. Julgeoleku töökoormus suurenes.

Tunduvalt tõusis ka vangistatud noorte arv – avastati mitu suurt organisatsiooni. “Õigusemõistmist” tuli teha 14 korral (tribunal – 9, erinõupidamine – 3, Ülemkohus – 2), kokku 118-le süüalusele.

44) 18.01.50. tribunali ees kolm Simuna poissi : “Noor Korpus” pidas koosolekuid, kus arutati

relvade muretsemise ja punkri ehitamise küsimusi. Oli sini-must-valge lipp, liikmekaart, pitsat, kaks vintpüssi. 3 x 10 aastat. (f. 130, s. 4409; R. Matsalu, V. Kaasik, L. Pajur).

45) 12.04.50. püütakse Viljandi Muusikakooli lendlehtede (jaanuar 1948, aprill 1949) levitajatest teha "nõukogudevastast noorteorganisatsiooni". Vastavalt sellele annab tribunal 3 x 25 ja 1 x 6 aastat. (f. 130, s. 12299; I-M. Maslennikova, M. Sari jt).

46) 12.04.50. Ülemkohtus kaks Märjamaa Keskkooli õpilast ja nende õpetaja. Oli kavatsus 24. veebruariks lendlehte teha (?). Igatahes leiti laulik paljude väga levinud lauludega ("Ilmeni ääres", Leegionäride laul", Kave keldris" jms). Kõigile 10. (f. 130, s. 5317; O. Lehtsaar, T. Tiits, E-L. Hakman).

47) 14.06.50. paneb erinõupidamine 10 aastaks kindlasse kohta kuueliikmelise "nõukogudevastase reeturliku grupi" Tartu Kunstiinstituudi kasvandikest. Reeturlikkuse tõestuseks saadakse paar karikatuuri, ühel kunagine artikkel "Eesti Sõnas", kahel – teenistus Saksa sõjaväes (sanitaridena). Juurde lisatakse läänelike kunstivoolude kiitmine. Olla olnud kavatsused Soome või küüditamise korral metsa minna. (f. 129, s. 23352; Ü. Sooster, V. Ohakas jt)

48) 29.07.50. on tribunali ees "põrandaalune diversioonigrupp" – "Emamedaliga" autasustatud ema ja kaks tütar (pereisa sai detsembris 1948 25 aastat, ema ja lapsed suutsid end kõrvale hoida märtsiküüditamisest) ning nende sõbratar. Tüdrukud vedasid Viljandi-Türi raudteele relsi rongi kraavilaskmise sihiga ja süütasid kolhoosi kuuri. § 58-9, kõigile 25 aastat. (f. 129, s. 3656; L. Laursoo, M. Laursoo jt).

49) 21.08.50. saavad neli endist Võru Keskkooli tüdrukut tribunaliilt kõik oma 25. Kunagine valimisplakatite mahakiskumine 1946. aasta jaanuaris ja lendlehed allkirjaga EVE (Eesti Vabaduse Eest) "... Ajage nurja eelseisvad valimised!" olid küll omal ajal kalevi alla pandud (kuuldavasti siseminister Resevi korraldusel), kuid nüüd olid tulnud teised ajad. Peale selle oli üks tüdrukutest veel detsembris 1948 jõulu- ja uusaastakaartidele joonistanud sini-must-valgeid lipukesi! Arreteerimata jäävad EVE tüdrukutest tuberkuloosihaiglas viibiv Õ. Lehtmets ja küüditamise eest metsa põgenenud L-K. Ojamäe (langes haarangul 29.03.53; f. 130, s. 13273; f. 131, n. 1, s. 247 lk 81). (f. 130, s. 15304; M. Sild, A. Leies jt)

50) 22.08.50. võtavad kaks Võru kooliõpilast Ülemkohtus vastu oma 10 aastat (sini-must-valgete lipukeste väljapaneku eest 24. veebruaril). Nimetasid nad end "Eesti Noorte Vabatahtlik Liit". (f. 129, s. 26195; V. Hussar, V. Sprivul).

51) 06.09.50. määrab erinõupidamine kümnele Märjamaa noormehele 5 x 5, 4 x 10 ja 1 x 25 aastat. Kunagise Haapsalu tööstuskooli "Tasuja" aktiivne liige ja märjamaa "Vabamüürlaste Liit" moodustasid uue organisatsiooni - Läänemaa/Märjamaa "Tasuja". Relvastus: kaks vintpüssi, karabiin, kuus granaati. (f. 129, s. 23435; H. Soovik, E. Seelman jt).

1. 14.09.50. tribunalis neli Tallinna laevaremonditehase noort. Saaremaa poisid, tahtsid Soome. Said 25 aastat. (f. 130, s. 14465; A. Väli, L. Viimsalu jt).

2. 17.10.50. tribunal. Viis Tallinna tööstuskooli (TK49) õpilast, kelle juhiks miilitsakooli kursant, lähevad kohtusse organisatsiooni "Eesti Vabariigi Skaudimalev" kuulumise pärast. Leiti avaldused, vanne, ajutine tunnistus. 6 x 25 aastat. (1945-49 Arukülas tegutsenud samanimelises organisatsioonis olnud 34 liiget). (f. 130, s. 1693; G. Abbi, A. Lindau jt).

3. 02.11.50 tribunal. Üheksa Suure-Jaani keskkooli ja Türi aiandustehnikumi kasvandikku saavad 9 x 25. Kuigi läbiotsimisel relvi kätte ei saadud, toodi asitõenditeks kirjavahetus ja tüdrukute päevikud, millele pressiti juurde laulikuid ja suurte ja suuremate juhtide rikutud portreesid. Nõukogude kohtu ees keegi end süüdi ei tunnista. Või tunnistatakse end süüdi nõukogudevastases tegevuses - kuid mitte isamaa reetmises! (f. 130, s. 13266; E. Uuk, Ü. Uusma jt).

4. 13.09.50. ja 29.11.50. annab erinõupidamine neljakümne üheksale Võru "Salajase Kuperjanovlaste Organisatsiooni" liikmele kokku 541 aastat. Võru kuperjanovlased (NKO - PKO - SKO) hoidsid mitu aastat ülal traditsiooni tähistada Vabariigi aastapäeva lendlehtede, lippude ja lipukestega. Olid kirjutusmasinad, fotolaboratoorium, šapirograaf. Tegutseti ka Tartus, sidemed olid Rakverega. Oli side ka Jaan Rootsi ja teiste metsavendadega. SKO jälile jõudsid lõpuks metsavendade vastu tegutsevad kvalifitseeritud agendid. Siiski jõudis organisatsiooni tegevus 1947-1948-1949 Võru linnas ja Võrumaal palju kaasa aidata rahvusliku vaimu säilimisele. Ja kui oleks täide viidud veel tankimiini toimetamine Võru KGB kohaliku osakonna hoonesse ... (f. 130, s. 9125; A. Aher, N. Aljes jt; f. 129, s. 22206; O. Miina, Ü. Adamson jt).

5. 07.12.50. mõistab tribunal surma Konstantin Kesküla (1930) valla komsorgi tapmises osalemise pärast (otsus viiakse täide 19.01.51). 25 aastat teenib Johannes Pääbo (1932). Teistest Lihula organisatsiooni "Skaut" - SK - "Suur Kolmik" liikmetest Eduard Veelma (1927) langeb metsas 13.12.50, Eimar Milva (1930) - 08.09.51. Ülejäänute saatuse kohta täpsemad andmed puuduvad. Aga neid, kes 1942. aastal alustasid Lihula "Scoutspataljonis", võis olla tosinkond. Skaudiüritustest ja alumiiniumist aumärkidest jõuti lendlehtedeni ("...mitte hääletada..."), pandi pärg Vabariigi aastapäevaks, kisti maha punalippe. Tulirelvade hulka kuulus ka miinipilduja.

Konstantin Kesküla öeldust kohtus: "Kogu mu minevik on olnud võitlus nõukogude võimu vastu ... oma vaateid ma ei muuda ..., kuna nõukogude võim pole mulle midagi head toonud." (f. 129, s. 23768; K. Kesküla, J. Pääbo).

1. 08.12.50. tribunal. Kolm Tallinna Tarbekunsti Instituudi põgeneda välismaale (Soome - Rootsi ?). Eriti kaugele nad selle jõudnud. Aga tribunali jaoks küllalt, et igale neist 25 normaastat E. Palmiste, E. Sedman, E. Rätsep). üliõpilast kavatsesid plaanitsemisega ei määrata. (f. 129, s. 26177;

1951.aasta - 14 kohtuasja rekordilise hulga - 151 kohtualusega. (Suure panuse annab sel aastal erinõupidamine - 8 asja kokku 84 kiirmeetodil mõistetuga).

1. 27.01.51. annab erinõupidamine 2 x 7 ja 5 x 10 aastat endistele ja praegustele Viljandi noortele, kellest julgeolek vägisi tahab teha põrandaalust organisatsiooni "Risti Kolm". Et tulnud kokku koosolek (sünnipäev), kus Poolast repatrieerunud ilma NL kodakondsuseta illegaal, 17-aastane Irina (Britta) Almazova (Prüggi) jaganud teistele Poola nõukogudevastase võitluse kogemusi !? Enamikul koosolnuist veel vanad 1948. aasta Viljandi koolinoorte patud turjal. (f. 129, s. 23399, H. Ardma, H. Kalev jt). (Sama toimiku järgi saavad 5 x 10 aastat prokurööri nõudmisel ka seni vabadusse jäänud Viljandi "Triumviraadi" liikmed).

2. 30.01.51. saadab tribunal 25 aastaks tööparanduslaagrisse neli noort, kes kavatsesid Rootsi põgeneda (või püüdsid vene kroonu eest kõrvale hoida). Poisid ehitasid Keila vallas punkri, leiti relvad, Eesti Rahvuskomitee Stockholmi aadress. Kätte saadi veel "Nimed marmortahvil", "Must suvi", "Suures heitluses" ja "Soomusrongide diviis Vabadussõjas". (F. 129, s. 4324; H. Roosma, H. Kaar jt).

3. 19.-20.02.51. tribunali ees Valga organisatsiooni "Skaut" neli liiget (ja kaks kaasteadjat). 1947-50 tegeleti Valga Raudteekoolis Nr 2 relvade muretsemisega, hangiti trükikojast šrifti, värvati uusi liikmeid. Kirjandusena "Sõjalise kasvatuse õpik koolidele", "Eesti rahva kannatuste aasta". Kõigile 25 aastat. (f. 130, s. 11632; O. Nirk, R. Nirk jt).

4. 26.02.51. saab tribunaliilt tunnustusena 3 x 25 aastat "Eesti (Sotsialistlik ühendus) Vabaduse Eest" (ehk sotsiaaldemokraatlik noorte ühendus "Eesti Vabaduse Eest"). Tallinna (ja Viljandi) töölisnoorte grupis valmistati ette põhikirja, vandeteksti. Lendlehtede tarvis varustati end šriftiga trükikojast. Loeti vastalist klikiaegset ajakirja "Vabadussõja tähistel". Kõigile 58-1a, 58-10, 58-11 ja 19-58-8. Viimane paragrahv nähtavasti 200 grammi dünamiidi eest. (f. 129, s. 3359; H. Kruus, H. Tiku, A. Martin).

5. 19.03.-05.04.51. (!) - sõjatribunali istungid Patarei vangla punanurgas keetsid tõesti kaks nädalat. "Eesti Partisanide Divisjoni" (EPD) 40 kohtualuse lõplikuks paikapanekuks koostati 13 paksu köidet.

Algatus ja EPD põhijõud tulid Tallinna tööstuskoolidest. Tallinnas eksisteeris "(Eesti) Must Kolmnurk", Riguldis (Läänemaal) - "Põhja Kotkad", Virumaal "Roheline Rist". Organisatsiooni liikmete hulka kuulusid: raudteekonduktor, Meresadama katlakütja, metsavend, treialiõpilane, kesktelegraafi tehnik, raadiomontöör, militsionäär, kaevur, tööstuskooli õpilane, mölder,

talunik, kolhoosi brigadir, valla komsorg jne.

§ 58-1a, 58-8, 58-9 ja selle eest 34 x 25 aastat teeniti põhiliselt Riguldi metsavendade poolt tapetud valla varumisvoliniku-küüditaja ning EPD aukartustäratava relvalao eest (miinipilduja, kergekuulipilduja, automaatrelvad, vintpüssid jms). Viiele 10 aastat, üks vabastati kohtus. Peatunnistajaks kohtus oli endine staabi liige Aavo Mauermann (1932), kelle kolmeleheküljeline kaebus miilitsa kriminaaljälituse ülemale ja nelikümmend lehekülge ülekuulamisprotokolli julgeolekus annavad aluse järgnevateks arreteerimisteks.

Edasise eest hoolitsevad juba ülekuulajad ja tõlgid:

Albert Jakovlevitš Molok (1925), Kuiboševi oblastis sündinud eestlane, NLKP liige;

Timofei Petrovitš Ovsejenko (1927), Krimmis sündinud venelane, NLKP liige;

Šaja Mordkovitsh Krasnopolski (1912), Odessa juut; NLKP liige;

Jelena Voldemarovna Orlova (1918), Tartus sündinud venelanna, NLKP liige;

Rudolf Kuzmitsh Ostra (1913), Pihkvas sündinud eestlane, NLKP liige;

Albert Augustovitsh Siion (1920), parteitu eestlane Kemerovost. (Loomulikult nimetavad nad üksmeelselt laimuks kõiki kuuldusi ja kaebusi ähvarduste, peksmiste, ülipikkade öiste ülekuulamise jms kohta - f. 129, s. 4256, k. 14, lk1; k. 13. Lk 221)

(f.129, s. 4256; H. Greenman, K. Lorents jt).

1. 07.04.51. on erinõupidamise lahendada Jõgeva aktsiaseltsi (?) "Seiklejad" kriminaalasi. Organisatsiooniga seotud üle tosina Jõgeva ja Tartu (1. KK, TK) noore nõukogudevastasusest pole kindlat tõestust. Olid relvad, väidetavalt ka sidemete otsimine metsavendadega. Programm ja vanne midagi võimuvastast ei sisaldanud. Peale selle oli "Seiklejatega" seotud üks julgeoleku ja üks miilitsa informaatoreid. Viimane asjaolu viis otsustamise ka seljataguse "troika" kätte, kes küll § 58-1a ikkagi välja pigistab. Aga üle 4 x 10 aasta ka ei anna. (f. 129, s. 23609; H. Ilves, Ü. Malm jt)

2. 21.04.51 annab erinõupidamine 2 x 15 ja 1 x 10 aastat metsavendade grupile, keda tükk aega otsiti vahi alt põgenemise, relvade ja kallaletungi pärast vene ohvitserile. Nende sidemed endiste koolikaaslastega viivad välja õpilasorganisatsioonini Tartu 1. Keskkoolis (kasutanud nime "Vaba Eesti"?). Jätkates operatsiooni lisaandmete saamiseks jõuti välja ka 6. Keskkoolini. Noored saavad 4 x 10 ja 5 x 5 aastat (f. 129, s. 23651; A. Viro, P. Rästa jt).

3. 28.04.51. saab erinõupidamiselt 10 x 10 aastat Paide Keskkool 1945-46. aasta (!) organisatsioon "Uus Eesti" - relvad, ajaleht, kõrgkooli vanematele kursustele. Pool aastat hiljem annab tribunal veel kahele üliõpilasele sama asja eest juba 2 x 25. Kunagise organisatsiooni olemasolu võis osaliselt olla teada juba 1948. aastast. Nüüd jäid nähtavasti organite kõrvu ettevaatamatud arutused ülikoolikaaslastega, kellest kaks siis TRÜ-st välja visati, (f. 130, s. 105; J. Kaldre, G. Peets jt; f. 129, s. 3958, U. Langel, Ü. Ilves).

4. 28.04.51. märgib erinõupidamine 3 x 10 ja 1 x 5 aastaga ära tagantjäreli avastatud "Tasuja" Haapsalu tööstuskoolis 1947-48. (f. 130, s. 14484; J. Savolainen, K. Holm jt) /vt ka 51)/

5. 09.06.51. - jällegi erinõupidamine. Sest (nagu kirjutab ENSV Julgeolekuministri asetäitja polkovnik Moskalenko NSVL Julgeolekuministeeriumi juures asuva Erinõupidamise sekretariaadi ülemale kindralmajor Essaulovile): " ... Kohtuprotsess suure hulga noorte üle võib kutsuda esile ebasoovitavat vastukaja ja aktiveerida nõukogudevastast elementi, eriti õpilasringkondades ...". Nii saavad 36 (põhiliselt 1930-33

sündinud) "erinõupidamisealust" (sh 10 tüdrukut) kogusummas 360 aastat
"tööparanduslaagrit".

"Ööl vastu 6. nov. 1949. a. lasti Tartus tundmatute inimeste poolt õhku Nõukogude armees hukkunud sõjameeste mälestussammas. Samal ajal levitati linnas massiliselt nõukogudevastaseid lendlehti, mis olid valmistatud spetsiaalselt selleks otstarbeks tehtud klišee abil ja sisaldasid tagedat laimu nõukogude tegelikkuse kohta, karikatuuriga ühest partei ja valitsuse juhust". (f.13., n.1, s. 204, k. 2, lk 141). Või täpsemalt: 04.11.49 hilisõhtul ja öösel pandi Tartu postkastidesse või majade koridoridesse üle 200 lendlehe, mis kujutasid eesti meest kandmas plakatit "Elagu meie suur juht ja õpetaja" ning kandja selga suunatud nagaaniga sellesama juhi alatut karikatuuri". Et lendlehed olid tehtud trükivärviga, kasutades ka julgeoleku arvates hästi valmistatud klišeed, siis on arusaadav, et nüüd küsitletakse ümbruskonna elanikke, uuritakse sõrmejälgi ja selgitatakse välja trükivärvi võimalikke allikaid. Agentuur ja muud kaastöölised otsivad kunstnikke ja üldse häid joonistajaid. Analoogilised abinõud võetakse loomulikult tarvitusele kunstiinstituudis (f. 131, n. 1, s. 179, lk 123). Kahe nädala pärast ongi kolm kunstnikku kinni võetud /47)/ Need puikleivad vastu, ei võta omaks. Ja 30.04.50 Tartus ja 01.05.50 Viljandis leitakse jälle lendlehti, mis valmistatud analoogselt novembris 1949 levitatutega. Läks veel pool aastat jõudmaks Tartu 6. Keskkooli organisatsioonini SMV ehk "Sini-must-valge". Peale Tartu koolide oli SMV-l liikmeid Antslas ja Tallinnas. Üheksa poissi kuulusid ÜLKNÜ-sse! Seitsmel olid tulirelvad. Organisatsioonil oli programm, pisat, märk. Kokku valmistati üle 800 lendlehe. (f. 129, s. 23635; K. Piir, T. Jõgiaas, Ü. Raidma jt).

1. 14.07.51 tribunali ees 5-liikmeline "nõukogudevastane terroristlik grupp" töölisnoori, kes Tartus kavandasid Soome-põgenemise plaane. Kui miilitsad ilmusid vendi Opikove kinni võtma, avas vanem neist, Trofim (1930), tule, tappes ühe ja haavates raskelt teist võimuesindajat. Üks surmaotsus, 3 x 25 ja 1 x 5 aastat. (f. 129, s. 25804; T. Opikov, S. Opikov jt).

2. 06.09.51. tribunalis väike grupp Abajas - tegeles laskeharjutustega, abistas metsavendi. Kuigi juttu on ka värbamistest ja agentidest - nõukogude võim sellest abi ei saanud. Andis 3 x 25 aastat. (f. 130, s. 15118; L. Raju, H. Arras, E. Peedo).

3. 07.12.51. jälle tribunal - alaealiste grupp Viljandi külje all Peetrimõisas tegelenud spordiga, relvadega, pidanud koosolekuid, eesmärgid ja põhikiri seatud noorkotkaste järgi. Lendlehed jäid kavatsuseks. Kolm vanemat poissi (sünd. 1932 ja 1933) saavad 25 kätte. (f. 130, s. 15214; K. Salu, R. Koort, H. Kihno).

1952. aastal langeb noorte kohtualuste arv tublisti. Neli tribunali ja üks erinõupidamine annavad kokku 42-le süüalusele aga igapähele eranditult 25 aastakest.

1. 17.01.52. ja 09.02.52. püüab tribunal tagantjärgi saada selgust 1943-1948 (?) eksisteerinud koolinoorte ühendusest "Lembitu Side Pataljon (Pärnumaal)". Eidapere metsavendade abistajate juurest leitud kummitempli-pitsati juurde paigutatakse üksikud

fragmendid; Vabadussõja ajalugu, noorkotkaste eeskuju, Embleemiks kaks metallist tammelehte. Mitu lendu endisi ammu koolist lahkunud ja läinud üle Eesti laiali. Eks neid 4886; Ü. Jääger; f. 130, s. 14848, M. Põldmets).

2. 31.03.52. tribunali ees "Eesti Vabaduse Eest Võitlejate Liit" - viiekesi (Põhiliselt endised Tallinna raudteekooli poisid). Nimelt teatas 22.11.51. KGB-sse Autokooli õppeala juhataja Palmas, et ühe kursandi palitutaskest paistavad (!) ümbrikud, pealkirjaga "Ainult eestlastele!" (f. 131, n. 1, s. 220, lk 321). Tõsi see on - oktoobris 1951 oli grupp trükkinud 96 lendlehte "Ameerika Häälest" saadud uudiste levitamiseks. Oli sini-must-valge lipp, nõukogudevastane kirjandus, jahtklubist virutatud kirjutusmasin. Oli "must nimekiri" ligi 280 parteilase ja muu säärase nimedega. (f. 130, s. 12409; U. Juursalu, I. Hallik jt).

3. 09.04.52. erinõupidamise käes kolm desertööri - üks mäetehnikumist, teine Kohtla-Järve tehase, kolmas Jõhvi tööstuskoolist. Relvad, vastaline kirjandus, side illegaalidega. (f. 129, s. 5082; J. Oja, V. Aus, A. Prass).

4. 18.04.52. tribunali ees Viivikonna kaevanduses avastatud "Tasuja". Noortel müürseppadel oli vanne, šifr, madratis leiti lõhkeainet. Organiteni jõudis nõukogudevastane kiri, mis oli adresseeritud illegaaliks läinud kaaslasele, kes juba varem (02.11.51.) oli oma 25 kätte saanud. (f. 129, s. 4829; H. Tinnuri, V. Luup, E-J. Oda).

5. 21.-23.04.52. tribunali ees 15 Tihemetsa metsatehnikumi poissi, siis 01.08.52. - 2, 13.08.52. - 4 ja 19.05.53 - veel kaks (Saku tehnikumist) - kokku 25 "Põhja Poegade Maleva" liiget. Organisatsioonil oli staap, põhikiri, vanne. Levitati lendlehti, mille eest teeniti 17-58-8. Leiti veel "Eesti Rahva Kannatuste Aasta", ajakirja "Kaitse Kodu" numbreid, isevalmistatud soome pussid.

Aulik kohus st ENSV Julgeolekuministeriumi Vägede Sõjatribunal, eesistuja alampolkovnik Šur, kaasistujad major Berkutov ja kapten Pitšugin, pidi oma otsust kokku võttes isegi tunnistama, et "... kohtualused tunnistasid end nõukogudevastase organisatsiooni liikmeteks ... kuid ei tunnista end süüdi, selgitades kohtule, et ei tunnusta nõukogude võimu." (f. 130, s. 13108; L. Kuuben, J. Sassor jt; f. 129, s. 7202; A. Raap, E. Jürgenstein jt; f. 129, s. 739; A. Roodla, K. Pekk; f. 129, s. 11249; V. Pupart, P. Luik; f. 130, s. 13554; H. Komp, J. Lumiste).

1. 18.09.52.teenib tribunali oma aastad ära Tallinna "Romb". Olid rombikujulised märgid, varjunimed, šifr, salatintide retseptid. Arreteeriti viis poissi, kaks neist oli jõudnud TPI-sse, üks sõjaväe lennukooli. (f. 129, s. 15525; R. Maran, A. Pukk jt).

1953. aasta viis uut süüasja vaid 24 kohtualusega. Enamusele neist 58-10 ja 10 aastat.

1. 10.01.53. annab Pärnu oblastikohus Kilingi-Nõmme koolitüdrukule ja endisele Pärnu koolipoisile á 10 aastat Eesti lipu ja Hädameestel (06.11.52) levitatud lendlehtede eest. (f. 130, s. 9781; E. Sarapik, V. Sieberk).

2. 15.04.53 ja Tartu oblastikohus: viis endist 5. Keskkooli ja 6. Keskkooli kasvandikku saavad 4 x 10 ja 1 x 9 (!?) aastat fotopaljunduse teel valmistatud lendlehtede eest

(allkirjaga "Vaba Eesti"). Poistelt võeti ära palju mitmesugust keelatud kirjandust. Fašistlikud ajalehed - saksaaeagsed "Postimees", "Severnoje Slovo", "Revaler Zeitung"; siis veel "Ekke Moor", "Rohtaed"; palju ingliskeelset "kergesisulist" kirjandust (sh Agatha Christie jms). (f. 129, s. 4469; J. Seeru, V. Pedaste jt).

3. 30.04.53. tehakse tribunalis Ahtme tööstuskooli lõpetanud poistest "noorte nõukogudevastane kahjurlik grupp". Viis poissi Kohtla-Järve puuseppade brigaadist küll peale mürgeldamise ja nõukogudevastaste laulude midagi erilist ei teinud. Aga kirjavahetust kontrolliti, kirjandust (muidugi "nõukogudevastast") leiti ka. 6-7-7-8 ja 10 aastat. (Brigadir olnud Saksa sõjaväes - talle 25). (f. 129, s. 4406; O. Heldus, E. Ojamäe jt).

4. 23.05.53. ENSV Ülemkohtus Kadrina-Rakvere "Eesti Kotkad" - "Eesti Noorte Föderatsioon". Kadrinas levitati vabariigi aastapäevadel lendlehti, hiljem lisandusid relvad, laskeharjutused, koostati põhikirja projekti. Ära võeti "nõukogudevastaseid", "kontrevolutsioonilisi", "profašistlikke" raamatuid: M. Underi "Mureliku suuga", A. Kivikase "Nimed marmortahvilil", K. Pätsi "Kaasaegsete mälestused"; Riigikaitse õpetuse käsiraamat, ajakiri "Ammukaar", "Kodukaitsja laulik" jms.

Arreteeriti üheksa (sünniaastad 1935-1937), neist viis Rakvere 1. KK õpilased. Kohtulaua ette viidi kaks, kelle juurest otseselt leiti relvi. Ülejäänud seitse vabastati peale Stalini surma ja 27.03.53. alaealiste amnestiat imekspandava (isegi veidi paanilise kiiruga). (f. 129, s. 4386; Ü. Ojatalu, E. Ojatalu)

1. 22.-23.12.53. Ülemkohtus Kilingi-Nõmme noortegrupp, kes relvi korjas. Massiaru kooli poiste algatusel loodi 14-liikmeline organisatsioon, relvadeks kuulipildujad, automaat, seitse vintpüssi, padrunid, granaadid. Kuulati "Ameerika Häält", koostati küüditajate ja punaste aktivistide nimekirju. Üheksa poissi läks kohtu alla - 8 x 10 ja 1 x 8 aastat, viis "profülakteeriti" (!) (f. 129, s. 18299; A. Tohv, H. Allikas jt).

1954. aasta äratub tähelepanu eriti vähese saagikusega - üksainus õpilasorganisatsioon, ja sealtki kohtusse vaid kaks poissi.

82)17.07.54. hindab ENSV Ülemkohus Vana-Võidu põllundustehnikumi organisatsiooni "Must Surm" tegevust. Algeliselt šifreeritud kirjade läbilugemise järele suunas julgeolek tööle agendi "Järv". Segaseks too asi küll veidi jäi, aga "ameerika Häält" kuulati, vanne oli, relvi korjati, külanõukogusse sisse murti, ja mitmesuguseid plaane peeti. Üks juhtidest saab 10, teine - 8 aastat. Tosinkond lihtliiget - materjalid saadetakse Neljandasse Osakonda täiendavaks kontrolliks. (f. 130, s. 13514; L. Kolga, V. Soots).

Eesti Kommunistliku Partei Keskkomitee Sekretärile adresseeritud kirjalikus ettekandes teeb ENSV Ministrite Nõukogu juures asuva Riikliku Julgeolekukomitee esimehe kohusetäitja 12-1 leheküljel selgeks, et ajavahemikus 1. oktoobrist 1953 kuni 1. märtsini 1954 on Eesti NSV keskkoolides ja teistes õppeasutustes avastatud terve rida nõukogudevastaseid ilminguid. Nii saab seltsimees Kebin I. G. (õigem Kabin J. H.?) teada 5 kuu jooksul toimunud. Peale Massiaru kooli /81/ ja Vana-Võidu tehnikumi /82/ leiab

märkimist veel seitse intsidenti: 1. TPI Vk üliõpilase A. Dobroševski (1931) üleskutse (Eesti iseseisvuse eest) - agentuurjälgimine. 2. Tartumaal Võnnu Keskkoolis kaks lendlehte, autor O. Kruus (1938) - profülakteerimine, jälgimine. 3. Tallinna 12. KK V. kl õpilane A. Linamaa - nõukogudevastane kiri. 4. Tallinna 26. 7-kl. kooli õpetaja Viivi Luts leiab õpilase H. Kenki ajalooühikus paha (tahtliku) märkuse ja aknalaualt kriitselduse "NSVL - orjade riik". 5. Kalandustehnikumis (kus sageli rikutakse loosungeid ja muud pioneeride-komnoorte kätetööd) plakatile kirjutatud "midagi haavavat Partei ja Nõukogude Riigi surnud juhi kohta". 6. Tallinna 20. Keskkoolis V klassi õpilastelt ära võetud lendlehed. 5-liikmeline grupp, juhiks K. Sink (1942). (Isa tal veel sektant). Vormistamiseks töökolooniasse! 7. Loodna koolis Läänemaal 8-liikmeline grupp VI-VII klassi õpilastest, organisaator H. Juhental (1938) - ka relvad. Vormistada materjalid arestiks.

Polkovik Karpov kannab ette abinõude tarvitusele võtmisest:

1. Polütehnilises Instituudis tugevdatud agentide tööd.

1. Uurime tabatud noorte sugulussidemeid.
2. Selgitame välja noorte kogunemispäiku, kus nad välisraadiot kuulavad.
3. Sektant Sink võetud aktiivsesse töötlusse.
4. Kuna vastalisust avaldavad sageli lapsed ja alaealised, kelle arreteerimine käesoleval ajal pole otstarbekas - eriti aktiivsetele vormistame materjalid töökolooniatesse saatmiseks.

- 131, n. 1, s. 289, lk. 42-54).